

Teze

Univerzita Karlova, Filosofická fakulta

Katedra Teorie kultury

Lucie Nečasová

Proměny lakandonské společnosti

Changes of lacandon society

Školitel: PhDr. Václav Soukup CSc.

Odborný konzultant: Dr. José Luis Escalona Victoria

2012

Předmět disertační práce

Předmětem disertační práce je teoretická a empirická analýza vývojových proměn lakadonské kultury. Na základě studia primárních pramenů a vlastního antropologického terénního výzkumu jsem popsala a interpretovala procesy kulturní změny probíhající v pěti domorodých komunitách v severní části Lakadonské džungle ve státě Chiapas v Mexiku. Lakandonští indiáni jsou nejméně početným chiapaským etnikem a dlouhodobě zauímají oproti ostatním domorodým skupinám specifické postavení. Za prvé proto, že nikdy nebyli pod přímou španělskou koloniální nadvládou, nepracovali na velkostatech ani na kávových plantážích. Za druhé proto, že získali status posledních pravých Mayů, což jim umožnilo získat řadu sociálních, ekonomických a politických výhod.

Asi 1 000 lakadonských indiánů dnes žije v pěti hlavních osadách (tři jižních a dvě severní vesnice). Největší a nejpočetnější jiholakadonskou osadou, kterou obývá přibližně 425 obyvatel, je Lacanjá Chansayab nacházející se na pobřeží řeky Usumacinty v blízkosti Bonampak – mayské archeologické lokality z klasického období. Severně od Lacanjá leží další dvě jižní osady, větší Betel (200 obyvatel) a menší San Javier (50 obyvatel). Dvě severolakadonské osady, Nahá (200 obyvatel) a Metzabok (50 obyvatel), se nacházejí severovýchodně od města Ocosinga a jižně od starého mayského města Palenque uvnitř chráněné krajinné oblasti Nahá a Metzabok, vytvořené v roce 1998. Celá oblast je protkána sítí jezer, z nichž největší je Metzabok (Kováč, 2001; Trench, 2002; Informace z kliniky Lacanjá a Nahá). Lakandonští indiáni nikdy netvořili homogenní etnikum, a proto je dnes antropologové i etnologové dělí podle řady etnických, lingvistických a kulturních rozdílů na severní a jižní skupinu. Severní Lakandonové žili v minulosti na rozsáhlém území od řeky Jethá až po řeku Santo Domingo Chocohá (Duby, 1961). Jižní Lakandonové pobývali u jezera Santa Clara, v údolí Lacanjá, v okolí jezera Miramar, v San Quintínu u řeky Jataté a na řece Tzentaes. Jižní i severní Lakandonové dodnes hovoří odlišným dialektem yucatánské mayštiny, mají rozdílný způsob oblékání (zejména u žen), odlišnou mentalitu, vlastní pravidla pro uzavírání sňatků a manželské soužití. I přes některé kulturní rozdíly však vykazují řadu společných charakteristik. Jejich způsob života je úzce spjat s Lakadonskou džunglí, mají velmi podobný náboženský systém i řadu společných norem a hodnot. Lakandonové sami sebe nazývají *Hach Winik* (Opravdoví lidé). Severní Lakandonové *Hach Winik* hovoří o

jižních jako o *Chukuch Nok* (dlouhý tunik). Jižní Lakandonové označují severní jako *Naach-i Winik* (lidé z dálky) (Boremanse, 1998).

Lakandonové žili v relativní izolovanosti od vnějšího světa mnohem déle než ostatní indiáni v Chiapasu, přesto k vzájemným kontaktům s prvními misionáři a badateli docházelo již od konce 18. století. Misionáři se snažili přimět Lakandony přijmout křesťanskou víru, zatímco vědci a cestovatelé chtěli blíže poznat jejich kulturu. Podrobnější studie o životě lakandonských indiánů se však objevují až na základě terénních výzkumů kulturních antropologů a etnologů v průběhu 20. století.

Až do 70. let 20. století žili Lakandonové v rodinných klanech nazývaných karibaly. Nebyli rozděleni do žádných společenských tříd a všichni poslouchali a respektovali zejména hlavní autoritu každé domácnosti. Lakandonové praktikovali polygynii a muž měl zpravidla více než jednu ženu. Sňatky se uzavíraly na základě dohody mezi mužem a ženiným otcem. U jižních Lakandonů docházelo často kvůli nedostatku žen ke sňatkům v rámci vlastní rodiny a ke krádežím žen z okolních klanů. Lakandonské obydlí bylo velmi skromné a obvykle jej tvořila pouze jedna místnost a přidružená kuchyně. Lakandonové se věnovali zemědělství, rybolovu a lovu zvěře v okolní džungli. V jejich každodenním životě hrálo důležitou roli náboženství a pravidelné rituály zasvěcené místním bohům, zejména Hachakyumovi – bůh stvořitel (Tozzer, 1982, McGee, 2002, Boremanse, 1998).

I přes život v relativní izolovanosti již koncem 18. století navázaly některé lakandonské rodiny první obchodní kontakty ve městě Palenque, kde se snažily směnit své plodiny za příkrývky, mačety a sůl, aby poté opět zmizely hluboko v džungli. V polovině 19. století začaly vznikat v povodí velkých řek dnešní Lakandonské džungle dřevorubecké tábory zabývající se těžbou magahonového a cedrového dřeva. Tábořiště dřevorubců se pro Lakandony staly opět důležitým obchodním místem. Kontakty zesílily v průběhu 20. století, kdy do oblasti Lakandonské džungle začali kromě antropologů a misionářů přicházet chicleros – sběratelé gumy z mízy stromu *chicozapote*, jež se používala na výrobu žvýkaček. Lakandonové, kteří s nimi navázali obchodní kontakty, s nimi ve stále větší míře směňovali své zemědělské plodiny za střelné zbraně nebo alkohol. V některých případech dokonce neváhali vyměnit za žádoucí zboží i své ženy, sestry nebo dcery. Tábory chicleros se ale staly také místem, odkud se mezi indiány šířily různé nemoci, na něž Lakandonové neměli

přízpusobenou imunitu a proto z nich mnoho zemřelo (Duby, Blom 2006, Baer, Merrifield 1972).

K zásadním změnám, které ovlivnily způsob života, tradice, zvyky a kulturu lakandonských indiánů začalo docházet ve druhé polovině 20. století. Jedním z výsledků mexické revoluce bylo, že ve 40. letech 20. století vydala mexická vláda povolení ke kolonizaci Lakandonské džungle. Na dosud téměř neobydlené území se přesunulo několik tisíc domorodců z horské oblasti Los Altos a z okolních států Oaxacy a Veracruz, kteří hledali novou zemědělskou půdu vhodnou k pěstování kukuřice a jiných plodin. Lakandonové dříve zvyklí žít rozptýleně v jednotlivých rodinných uskupeních okolo svého kukuřičného pole se byli nuceni začít sdružovat v trvalejších osadách.

V 70. letech 20. století ovlivnila život lakandonských indiánů další velká změna, kdy v důsledku silné deforestace připsala mexická vláda Lakadonům jakožto „posledním pravým Mayům“ 662 000 hektarů půdy v Lakandonské džungli. Z nepočetného etnika se tak stal největší vlastník půdy v moderní mexické historii. Lakandonové si velmi rychle zvykli na status vlastníků půdy i posledních pravých Mayů. Již v roce 1974 uzavřeli smlouvu s dřevařskou společností COFOLASA, které umožnili následujících 10 let těžít v rámci zóny 35 000 kubických metrů vzácného dřeva. Vláda přislíbila rozdělit 30 % ze získaných peněz mezi jednotlivé lakandonské rodiny a zbylých 70 % se mělo postupně využít na rozvojové projekty v této oblasti. „Lakandonové nazývali vládní úředníky, kteří jim přinášeli peníze v hotovosti, *winik ku sihik t'ak'in'* - „lidé co darují peníze“ (Trench, 2002, s. 23). V roce 1975 mexická vláda rozšířila lakandonské území také o severolakandonské osady Nahá a Metzabok. V roce 1979 se stalo oficiální součástí zóny i 21 tseltalských a cholských osad, které musely přijmout vládní podmínku a sestěhovat se do dvou komunit. Vznikla tak dnešní tseltalská Nueva Palestina a cholská Frontera Corozal. V 80. letech byly založeny v blízkosti Lacanjá další dvě lakandonské komunity San Javier a Betel. San Javier osídlili Lakandonové původem z Nahá, kteří konvertovali k pentekostécké církvi a z původní osady museli odejít. V Betelu žijí severolakandonské rodiny z Metzaboku, jenž přijali víru adventistů sedmého dne. Všechny lakandonské osady stejně tak jako tseltalská Nueva Palestina a cholská Frontera Corozal se staly oficiální součástí Lakandonské zóny. Výhradní rozhodovací pravomoci však získalo pouze minoritní lakandonské etnikum (tamtéž, 2002).

Každá komunita uvnitř Lakandonské zóny má v čele svého správce, který reprezentuje místní obyvatelstvo ve veřejných věcech. Kromě toho má i společné zastupitelstvo pro všechny komunity uvnitř zóny, které obyvatelé volí každé tři roky. Nejdůležitější funkci v něm zastává Comisariado de Bienes Comunales a dozorčí rada, jež jsou odpovědní jak za komunikaci se zástupci mexické vlády, tak za rozhodování zásadních otázek týkajících se Lakandonské džungle, přírodních rezervací a rozvoje ekoturismu. Ačkoliv Nueva Palestina a Frontera Corozal jsou součástí Lakandonské zóny, do těchto funkcí je vždy zvolen Lakandon (tamtéž, 2002; Nečasová, Deník terénního výzkumu, 2009).

V průběhu opakovaného terénního výzkumu jsem na základě zúčastněného pozorování a četných neformálních rozhovorů dospěla k závěru, že Lakandonové mají poměrně mírnou, milou a zpravidla klidnou povahu. Rádi žertují a nezdráhají se použít i černý humor. Řada z nich je společenská a ráda vypráví o minulosti Lakandonů, o polygynii, o tom jak se připravovaly k jídlu opice a jiná zvířata z džungle, o tom kdo kdy viděl jaguára a jak se zachoval. Rádi mluví také o politických otázkách týkajících se džungle nebo o tom, jak jsou jako Lakandonové výjimeční, protože jako jediní chrání Lakandonskou džungli před jejím zničením. Svoji identitu velmi rádi spojují s posledními pravými Mayi a ostatní domorodá etnika považují pouze za obyčejné vesničany, kteří nemluví maysky, ale tseltsalsky, tsotsilsky nebo cholsky. V obou komunitách žijí i Lakandonové, kteří se zdají uzavřenější a vážnější a není jednoduché s nimi hned navázat kontakt. Mně osobně se lakandonští indiáni z Nahá zdáli hned ze začátku přístupnější než ti z Lacanjá. Původní obyvatelé z Lacanjá, nepočítám tedy rodiny, jež se sem přestěhovaly v 70. letech 20. století z Nahá, mi připadali uzavřenější, vážnější a hrdější než Lakandonové z Nahá. Je to však pouze můj subjektivní názor, který vychází z toho, s jakými lidmi jsem se v obou komunitách setkala. Ženy v obou komunitách zpočátku působí stydlivě a uzavřeně, ale jakmile získají k člověku důvěru, rády si popovídají a zažertují. Někdy se dokonce potají zeptají i na intimní věci, na něž neznají odpověď, a které je zajímají. Jak lakandonští muži tak i ženy jsou velmi žárliví, proto pro mě jako pro ženu bylo jednodušší vést dlouhé rozhovory s ženami než s muži.

K zásadním změnám v lakandonské společnosti a kultuře došlo druhé polovině 20. století pod vlivem intenzivní akulturace a migrace. Kulturu lakandonských indiánů ovlivnilo (1) sestěhování do trvalých osad, (2) vybudování přístupových cest, (3) zavedení elektřiny, (4) příchod tseltsalských a cholských etnik do Lakandonské džungle, (5) přístup k moderním technologiím a masmédiím, (6) pravidelné příjezdy antropologů a turistů. Ve své disertační

práci se zaměřuji na to, jakým způsobem se faktory exogenní kulturní změny (migrace a kulturní difuze) podílely na modifikaci tradičních lakadonských artefaktů, zvyků, pravidel, hodnot, idejí, rodinné organizace a postavení žen.

Koncepce práce

Disertační práce je založená na (1) studiu odborné literatury věnované kultuře lakandonských indiánů, (2) osobních konzultacích s antropology, kteří studují lakadonské etnikum (Tim Trench, José Luis Escalona Victoria, Enrique Erosa, Jan de Vos) a (3) vlastním terénním výzkumu, jež jsem v letech 2008 až 2012 realizovala ve dvou lakandonských osadách (Lacanjá Chansayab a Nahá). Práce je rozdělená do čtyř základních částí. V první části na základě dostupných historických pramenů stručně popisují, kdo byli Mayové v předkolumbovském období, a jaký vývoj nastal v mayských oblastech po španělské konkvistě a mexické revoluci. Dále se zde věnuji historii lakandonských indiánů. Opírám se přitom o popis prvních cestovatelů a badatelů z 18. a 19. století, kteří navázali s lakandonskými rodinami první kontakty. Detailněji se pak zabývám studii antropologů a etnologů, kteří v průběhu 20. století realizovali mezi Lakandony dlouhodobé terénní výzkumy. Na základě těchto pramenů a etnografických dat pak popisují a interpretují fyzické a kulturní charakteristiky Lakandonů. Zvláštní pozornost přitom věnuji jejich sociálnímu systému, rodinnému uspořádání, způsobu obživy a náboženství. Ve druhé části práce jsem provedla analýzu akulturačních procesů, které jsou spjaty s prvními obchodními kontakty mezi Lakandony a okolním světem. V centru mého zájmu byl také popis a interpretace takových faktorů kulturní změny, jako jsou vznik trvalých osad, kolonizace Lakandonské džungle, vytvoření Lakandonské zóny, rozvoj ekoturismu a přítomnost antropologů. Třetí a čtvrtá část je založena na poznacích získaných během mého terénního výzkumu realizovaného v domorodých komunitách Lacanjá Chansayab a Nahá v letech 2008 až 2012. Zde se metodologicky opírám o teorii kulturní změny, kterou rozpracoval George Foster, a testuji, do jaké míry se dá aplikovat na proměny lakadonské kultury. Zaměřuji se na změny v oblasti technologií, způsobu obživy a náboženství. Zvláštní pozornost věnuji proměnám rodinné organizace a postavení lakandonských žen. Zde čerpám jak z genderových teorií rozpracovaných americkými antropoložkami Sherry Ortner a Michelle Rosaldo, tak z hloubkových rozhovorů s lakandonskými ženami, které jsem realizovala v průběhu svého výzkumu. Cílovou skupinu, lakadonské ženy, jsem dle věku rozdělila do tří kategorií – ženy

starší (více než 45 let), ženy dospělé (26-45 let) a ženy mladé (14-26 let). V této části práce analyzuji sociokulturní faktory, které ovlivňovaly životy žen a jejich rodin v kontextu konkrétních životních příběhů (metoda biografie).

Výzkumná metoda, realizace terénního výzkumu

V průběhu svého antropologického terénního výzkumu jsem používala klasické kvalitativní metody - hloubkové nestrukturované rozhovory a zúčastněné pozorování. Všechny získané poznatky se staly součástí terénních zápisků, které jsem zaznamenala do deníků, které jsem si vedla každý rok svého výzkumu.

K Lakandonům jsem poprvé přijela na jaře v roce 2008. Nejprve jsem se snažila navázat osobní kontakty s místním obyvatelstvem, pochopit principy společenské organizace v komunitě a sociální strukturu v jednotlivých rodinách. Zúčastněné pozorování jsem věnovala tomu, co Lakandonové dělají během dne, jak tráví volný čas, jak funguje místní škola a klinika, kdo využívá hromadnou dopravu, co se kupuje v místních obchodech, kdo má v rodinách hlavní rozhodovací pravomoci a jak se místní způsob života mění v závislosti na turistické nebo neturistické sezoně. Zajímalo mě, jaké kulturní změny vnímají Lakandonové jako pozitivní a jaké naopak odmítají.

V prvním roce (2008) jsem navázala v Lacanjá pravidelné kontakty s 12 lakandonskými rodinami, v 9 z nich byl hlavou rodiny muž (1 žena byla rozvedená a 2 vdovy). V Nahá jsem pracovala s 10 rodinami, dvě z nich byly polygynní domácnosti, kde hlavami rodiny byly vdovy. V letech 2009 až 2012 jsem se zaměřila kromě studia obecných proměn lakandonské společnosti a kultury zejména na uspořádání jednotlivých rodin a na postavení lakandonských žen. Zvláštní pozornost jsem věnovala tomu, do jaké míry ovlivňují obecné faktory (evangelické církve, vlastnictví půdy, elektřina, soužití s okolními etniky a další faktory) status žen v jednotlivých domácnostech, jaká je jejich role ve společenském a politickém životě komunity a zda mají možnost zapojit se do ekonomických aktivit souvisejících s rozvojem ekoturismu. Při realizaci této části terénního výzkumu jsem používala metody zúčastněného pozorování a nestrukturované, hloubkové rozhovory s lakandonskými ženami v domorodých komunitách Lacanjá a Nahá. Významným zdrojem empirických dat a informací mi byly také rozhovory a konzultace s představiteli organizací zejména Na-Bolomu, jež pracovali nějakou dobu v Lakandonské džungli, s antropology a lingvisty, kteří

zde realizovali terénní výzkumy nebo oblast velmi dobře znali (Tim Trench, José Luis Escalona Victoria, Enrique Erosa, Jan de Vos). Mezi klíčové informátorky, s nimiž jsem pracovala v Lacanjá, patřilo 12 žen různých věkových skupin, s nimiž jsem vedla řadu dlouhých, nestrukturovaných, hloubkových rozhovorů. S dalšími ženami v komunitě jsem vedla několik kratších rozhovorů. S muži jsem mluvila také, ale kvůli zvykům v komunitě a časté žárlivosti žen nebylo možné vést s nimi hloubkové rozhovory o samotě. Všechny rozhovory jsem realizovala ve španělštině, pouze v komunikaci se staršími ženami, které nemluví španělsky, mi pomáhaly s překladem z lakandonské mayštiny do španělštiny jejich děti.

Hypotézy

První obecnou hypotézu jsem si stanovila ještě před prvním příjezdem do Lakandonské džungle a k jejímu formulování jsem použila dostupné etnografie: „Lakandonští indiáni mají velmi silně zakořeněné zvyky a náboženské ideje, které zůstávají rezistentní i přes rozvoj turismu a vliv moderních technologií.“ Po příjezdu do Lakandonské džungle jsem musela hypotézu přeformulovat a blíže specifikovat. Zjistila jsem, že Lakandonové již nežijí tak, jak je popsáno ve starších etnografiích a výzkumných zprávách. Většina z nich již opustila tradiční náboženství i řadu původních zvyků a pravidel, které byly dříve pro lakandonskou společnost typické. Rozhodla jsem se, že se ve svém vlastním výzkumu zaměřím zejména na rodinu a proměny v postavení lakadonských žen. Další tři hypotézy jsem si stanovila až po příjezdu do lakandonských komunit v roce 2008. 1) I přes změny způsobené vnějšími faktory (turismus, modernizace, média, trvalé komunity, elektřina.) nedochází ke stejným proměnám ve všech lakandonských domácnostech. 2) Postavení žen je velmi různorodé a závisí na autoritě dané domácnosti. 3) Důležitou rolí v proměnách lakadonské společnosti a kultury hraje věkový rozdíl mezi mladší a starší generací.

Závěry a ověřování hypotéz

Během mého terénního výzkumu ve dvou lakandonských komunitách Lacanjá Chansayab a Nahá v letech 2008 až 2012 jsem prostřednictvím zúčastněného pozorování a rozhovorů zkoumala, jakým způsobem se proměňovala lakandonská společnost pod vlivem tzv. obecných faktorů kulturní změny souvisejících s přistěhováním ostatních domorodých etnik do Lakandonské džungle, vznikem trvalých osad, vytvořením Lakandonské zóny, zavedením elektřiny, vybudováním přístupových cest, rozvojem ekoturismu a zakládáním evangelických

kostelů. Zvláštní pozornost jsem věnovala také specifickým faktorům, které určují, jaké změny jednotlivé lakandonské rodiny asimilují, modifikují nebo odmítnou. Ve svém výzkumu jsem se zaměřila kromě proměn lakandonské společnosti jako systémového a komplexního celku, zejména na změny v oblasti rodiny a postavení lakandonských žen.

V analýze kulturní změny u lakandonských indiánů jsem čerpala z teorie od George M. Fostera, která vychází z předpokladu, že různé části kultury se mění rozdílnou rychlostí. Za nejrychlejší považuje změny v oblasti technologie, za nejpomalejší naopak ty, které souvisí se změnami hodnot, pravidel a zvyků. Na příkladu lakandonských indiánů je možné vidět, že velmi rychle zakomponovali do svého každodenního života nástroje ulehčující jim pracovní činnosti uvnitř domácnosti i mimo ni. Stejně tak došlo k velmi rychlému zavedení televize a satelitu jako prostředků trávení volného času. Mnohem pomaleji, stejně jak uvádí Foster, se však mění zvyky, pravidla a hodnoty. V jejich proměně totiž hraje velmi důležitou roli rodinné uspořádání, vzájemné konflikty a dohody mezi jednotlivými členy určité domácnosti, stejně tak jako povaha hlavní rodinné autority. Například v některých lakandonských rodinách se může žena sama rozhodnout koho si chce vzít, ale v jiných o tom dodnes rozhoduje její otec. Některé ženy mohou chodit do kostela, jiné nikoliv. První hypotéza se částečně potvrdila. Sociokulturní proměny, k nimž dochází pod vlivem akulturace v jednotlivých lakandonských rodinách, jsou různorodé. Ovšem změny, související s osvojováním si nových nástrojů ulehčující obyvatelům práci i přijímáním prostředků pro trávení volného času, probíhají ve všech lakandonských domácnostech velmi podobně. Proces kulturní změny také ovlivnila přítomnost silných, tradičních autorit v komunitě, jež kontrolovaly pravidla v lakandonské společnosti. Přítomnosti silných autorit v komunitě způsobila, že zde bylo tradiční náboženství opuštěno o mnoho let později než v jižním Lacanjá. V dnešní době však aktivně uctívají tradiční bohy pouze dva muži z Nahá. V obou komunitách je však řada mužů, kteří stále věří v původní bohy, i když je již aktivně neuctívají. Významným zdrojem změn je také skutečnost, že dnešní Lakandonové postupně opouštějí zemědělskou činnost a snaží se zapojit do ekoturistických aktivit.

Ve své analýze proměn postavení lakandonských žen jsem vycházela z genderových teorií rozpracovaných Rosaldo nebo Ortner, z dostupných etnografií o lakandonských indiánech, ze zúčastněného pozorování a z hloubkových rozhovorů s lakandonskými ženami různých věkových skupin. Rosaldo a Ortner ve své teorii vychází z diferenciací prostorů a činností. Stanovují dvě opoziční kategorie, v případě Rosaldo veřejný a soukromý prostor, u Ortner

přírodu a kulturu. Žena dle nich má vždy podřízené postavení a pro svou vazbu na dítě a práci v domácnosti spadá do soukromé, přírodní sféry. Muže naopak zařazují do nadřazeného, veřejného, kulturního prostoru. Autorky podotýkají, že žena se může vymanit pouze v případě, když se jí podaří zapojit do nadřazené veřejné, kulturní sféry. V průběhu svého terénního výzkumu jsem však narazila na několik limitů této teorie. Za prvé, je těžké určit přesnou hranici, která odděluje soukromou a veřejnou sféru. Za druhé, pozice každé ženy se odvíjí od řady pravidel, konfliktů a dohod, které mohou být v každé domácnosti odlišné, čímž může být rozdílný i status ženy a její role v rodině a společnosti. Ačkoliv lakandonské ženy vstoupily do veřejného prostoru, jejich pozice v komunitě zůstala i nadále značně limitovaná mužskými představiteli každé domácnosti. V oblasti místní politiky nemají žádnou pravomoc a jsou plně odkázány na rozhodnutí svých manželů nebo otců. V ekonomické sféře se mohou angažovat například prodejem šperků, které vyrábí. Přesto záleží na rozhodnutí mužů, kde své ženy nechají pracovat a jestli jim dovolí spravovat vlastní peníze. Ženy dodnes nemohou odejít z domova bez dovolení mužské, rodinné autority ani sami rozhodnout co nakoupit za peníze získané z programu Oportunidades. Jedinou veřejnou sférou, ve které se realizují ženy více než muži jsou evangelické chrámy. Také druhá hypotéza byla potvrzena pouze částečně. Status a role žen v lakadonské rodině je různorodá a určená konkrétními pravidly, dohodami a konflikty mezi jednotlivými členy. Například některá žena může prodávat turistům své šperky mimo domácnost, jiná ne nebo některá žena může studovat, jiná ne. Zároveň zde hrají důležitou roli také pravidla komunity, která se musí ve společenském životě dodržovat. Například, i když žena může prodávat šperky a vyjádřit v rodině svobodně svůj názor, nemůže volit reprezentanty komunity nebo by neměla chodit po vesnici bez mužského doprovodu.

Při testování třetí hypotézy, zda postavení žen limitují a determinují generační rozdíly, jsem opět vycházela z hloubkových rozhovorů realizovaných v komunitách. Starší ženy vyrostly v rodinných klanech, vdaly se na základě dohody uzavřené mezi jejím manželem a otcem a řada z nich žila v polygynním manželství. Dospělé ženy se narodily již v trvale usídlených vesnických komunitách. Také řada z nich musela vstoupit do předem dohodnutého manželství, objevilo se však i několik žen, které se otcí vzepřely a sňatek odmítly. V této generaci dochází pod vlivem evangelických církví k znatelnému poklesu polygynních svazků. Většina mladých dívek si dnes vybírá životního partnera sama, i když v některých rodinách dodnes rozhoduje otec koho si jeho dcera může vzít. Dívky se většinou vdávají velmi mladé stejně jako jejich matky nebo babičky a brzy zakládají rodinu. Na rozdíl od starší generace,

život dospělých a mladých žen ovlivnila také zakládání nových institucí jako například lékařská klinika, která jim a jejím manželům umožňuje mít pod kontrolou plánování rodiny. Další důležitou institucí byla škola, kam však chodily pouze dívky mladší generace. Pouze několik z nich ale po ukončení základní školy pokračuje v dalším studiu.

Většina starších žen se dodnes věnuje hlavně práci v domácnosti, nemluví španělsky a do turistických aktivit se zapojuje pouze okrajově a to jen v případě, že jim to manžel dovolí. Dospělé ženy se plně věnují výrobě a prodeji artesanías, každá z nich však musí respektovat, kde jí manžel dovolí prodávat, od čehož se odvíjí její zisky. Mladé ženy stejně jako jejich matky vyrábí artesanías, většina z nich se však těmto aktivitám nevěnuje pravidelně. Některé pomáhají svým manželům s úklidem turistického centra nebo s přípravou jídla, jiné studují nebo se věnují práci v domácnosti.

Každodenní činnost i rodinná organizace se generaci od generace postupně mění, přesto každá žena musí respektovat pravidla a podmínky, které stanoví hlavní rodinná autorita, jíž je manžel nebo otec. Odlišnou pozici mají ve společnosti vdovy, rozvedené ženy a svobodné dívky. Žena, která přijde o manžela, se musí postarat o vlastní živobytí, a proto se zapojuje například do turistických aktivit mnohem více než její stejně stará vrstevnice. Podobná situace platí dnes i pro některé svobodné dívky, které se rozhodly studovat nebo pracovat a jejich otec jakožto hlavní autorita jim dal své svolení. Třetí hypotézu jsem si potvrdila. Jednotlivé generace žen vyrostly v odlišných podmínkách, což ovlivňuje jejich postavení ve společnosti i v rodině. Například většina mladých dívek dnes vstupuje do manželství na základě vlastní volby, kdežto u starší generace tato možnost neexistovala. Mladé a dospělé dívky umí španělsky a mají větší možnosti zapojit se do ekoturistických aktivit než starší ženy. Přesto u všech generací jejich život i nadále do značné míry závisí na rozhodnutích hlavní rodinné autority, manžela, otce nebo nejstaršího bratra. Velmi důležitou roli hraje také rodinný stav, konkrétně jestli je žena svobodná, vdaná, rozvedená nebo vdova. Například do ekoturistických aktivit se snáze zapojují vdovy, rozvedené ženy nebo svobodné dívky. Obecně je možné konstatovat, že studované lakadonské společnosti pod vlivem akulturace a faktorů exogenní kulturní změny (kulturní difuze a migrace) procházejí výraznou transformací tradiční kultury, jejíž součástí je proměna statusu ženy a nárůst míry její svobody v rodině i ve společnosti.

Použitá literatura

- Baer, P., Merrifield W.:** Los Lacandones de Mexico, Instituto Nacional Indigenista, Mexiko 1972
- Blom F., Duby, G.:** La selva lacandona, Na Bolom, Chiapas, Mexico 2006
- Boremanse, D.:** Cuentos y mitología de los lacandones, Academia e Historia de Guatemala, Guatemala 2006
- Boremanse, D.:** Hach Winik - The Lacandon Maya of Chiapas, Institute for Mesoamerican Studies, Albany 1998
- Collier, G. A.:** Basta! Land an Rebellion in Chiapas, The Institute for Food and Development Policy, Oakland 1994
- Crehan, K.:** The fractured Community: Landscapes of Power and Gender in Rural Zambia, University of Carolina Press, Londýn, Anglie 1997
- DeBoer, W. R.:** Pillage and producion in the Amazon: a view through the Conibo of the Ucayali Basin, eastern Peru, in World Antropology, vol. 18, č. 2, Weaponry and Warfare (s. 231-246), USA 1986
- De Vos, J.:** La paz de Dios y del Rey, Fondo de Cultura Económica, Mexiko 1996
- De Vos, J.:** Oro verde, Fondo de cultura económica, Mexiko 1994
- De Vos, J.:** Viajes al Desierto de la Soledad, Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropología Social, Mexiko 2003
- De Vos, J.:** Una tierra para sembrar sueños, Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropología Social, Mexiko 2004
- Duby, G.:** "Estado Actual de los Lacandones de Chiapas, Mex." En América Indígena. Revista del Instituto Indigenista Interamericano. Vol. XIX Núm. 4, México, D.F. pp 255-267. 1959
- Duby, G.:** Chiapas indígena, Universidad Nacional Autónoma de México, Mexiko 1961
- Duby, G.:** Imágenes lacandonas, Impresora y Encuadernadora Progreso, S.A. de C.V., Mexiko 2003
- Erosa, E.:** Lacandones, Etnografía de los pueblos indígenas de México. Región Sureste. INI/SEDESOL, México, D.F. 1995

- Escalona Victoria, J. L.:** Para una antropología del poder. Una agenda a partir de trabajos recientes sobre la finca y la comunidad en Chiapas, in Antropología del poder, Universidad Autónoma de Chiapas, Instituto de Estudios Indígenas, Chiapas, Mexiko 2009
- Escalona Victoria, J. L.:** Política en el Chiapas rural contemporáneo, Universidad Nacional Autónoma de México, Mexiko 2009
- Etzioni A. y Etzioni E.:** Los cambios sociales, Fondo de Cultura Económica, Mexiko 1968
- Foster, G.:** Las culturas tradicionales y los cambios técnicos, Fondo de cultura económica, Mexiko 1964
- Chalupa a kol.:** Minulost a přítomnost Mexika a Peru, Masarykovo univerzita, Brno 2001
- Chanona, O.:** Evolución de los Lacandones de Lacanjá Chansayab: Influencia del sistema de cultura occidental en la construcción de sus identidades múltiples actuales, Podklady pro prezentaci, Mexiko 2009
- Chanona Pérez, O.:** Negociación e identidad en el evento de compra-venta dentro del ecoturismo en la comunidad maya-lacandón asentada en Lacanha Chansayab, Chiapas, Centro de Estudios en Lenguas Extranjeras, Universidad Nacional Autónoma de México, Mexiko 2011
- Kašpar, O.:** Dějiny Mexika, Lidové noviny, Praha 1999
- Kováč, M., Podolinská, T.:** Lakandónci: poslední praví Mayovia, Chronos, Bratislava 2001
- Mácha, P.:** Indiáni a volební demokracie, Ostravská univerzita Filozofická fakulta, Ostrava 2004
- Mácha, P.:** Plamínek v horách, požár v nížině: indiánské povstání v mexickém Chiapasu, Doplněk, Brno 2003
- Margain C.,** Los Lacandones de Bonampak, Ediciones Mexicanas, Mexiko 1972
- Marion, Marie-Odile:** El poder de las hijas de luna, Consejo Nacional para la Cultura y Artes/Instituto Nacional de Antropología y Historia/Plaza y Valdés, Mexiko 1999
- Marion, Marie-Odile:** Entre anhelos y recuerdos, Universidad de Ciencias y Artes del Estado de Chiapas, Mexiko 1999

- Marion, Marie-Odile:** Lacanjá Chansayab: nuevas estrategias frente al cambio social, Instituto de Asesoría Antropológica para Región Maya, Chiapas, Mexiko 1990
- Marion, Marie-Odile:** Los hombres de la selva: un estudio de tecnología cultural en medio selvático, Instituto Nacional de Antropología e Historia, Mexiko 1998
- McGee, R. J.:** Life, ritual and religion, Wodsworth, California, USA 1990
- McGee, R. J.:** Watching Lacandon Maya lives, Alyn and Bacon, Boston 2002
- Morley, G. S.:** Mayové, Orbis, Praha 1977
- Narotzky, S.:** Mujer, mujeres y género, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, Španělsko 1995
- Nečasová, L.:** Deník z terénního výzkumu, 2008, 2009, 2010, 2011
- Nečasová, L.:** Las mujeres lacandonas: cambios recientes, in Liminar, Universidad de Ciencias y artes de Chiapas, vol. 8, č.1, červen 2010
- Nicholls Rodríguez, M.:** Esclavitud Postmoderna: Flexibilización, Migración y Cambio Cultural, Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropología Social, Mexiko 2010
- Nolasco, M.:** Los pueblos indígenas de Chiapas – atlas etnográfico, Instituto Nacional de Antropología e Historia, Mexiko 2008
- Oehmichen Bazán, C.:** Identidad, género y relaciones interétnicas, Universidad Nacional Autónoma de México, Mexiko 2005
- Opatrný, J.:** Mexiko, Libri, Praha 2003
- Ortner, S.:** Making gender, Beacon press books, USA 1996
- Pečínka, P.:** Od Guevary k zapatistům, Doplněk, Brno 1998
- Perera, V., Bruce, R.:** The Last Lords of Palenque, Little, Brown and Company, Toronto 1982
- Prescott, W. H.:** Dějiny dobytí Mexika, Orbis, Praha 1956
- Restall, M.:** The Maya World, Standford University Press, Standford 1997
- Rus, J.:** "La nueva ciudad maya en el valle de Jovel: urbanización acelerada, juventud indígena y comunidad en San Cristóbal de las Casas". En Marco Estrada Saavedra

- (coord.). Chiapas después de la tormenta. Estudios sobre economía, sociedad y política. México, El Colegio de México, Cámara de Diputados. Pp. 169-220, 2009
- Sharer, R., Traxler, L.:** The Ancient Maya, Standford University Press, Stanford 2006
- Soustelle, J.:** Čtvero slunci, Argo, Praha 2000
- Soustelle, J.:** Mexico, Tierra india, Secretaría de Educación pública, Mexiko 1971
- Tello Díaz, C.:** En la selva, Edición Planeta Mexicana, Mexiko 2004
- Thompson, E.:** Sláva a pád starých Mayů, Mladá fronta, Praha 1971
- Tozzer, A. M.:** Mayas y lacandones: un estudio comparativo, INI, México 1982
- Trench, T.:** Diagnóstico de Lacanjá Chansayab, comunidad Lacandona, mcs, Mexiko 2002
- Šolc, V.:** Indiánským Mexikem, Panorama, Praha 1983
- Wasserstrom, R.:** Class and Society in Central Chiapas. University of California Press, Kalifornie 1983
- Wilson, F.:** De la casa al taller: Mujeres, trabajo y clase social en la industria textil y del vestido, Santiago Tangamandapio, El Colegio de Michoacán, Mexiko 1990
- Womack, J.:** Zapata y la revolución mexicana. México, Siglo XXI, Knopf Doubleday Publishing Group, Mexiko, 1970